



Type Of Article (Review Article)

The Capacity And Role Of Women's Diplomacy In The Foreign Policy Of The Islamic Republic Of Iran; With An Emphasis On Cultural Diplomacy

Nasrin Alavinia: Department of Islamic Studies, Dar.C., Islamic Azad University, Darab, Iran.
Tayyebeh Zareie: Department of Islamic Studies, Ker.C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.

Article Einfo

Received: 2024/01/30
Accepted: 2024/11/29
PP: 48-56.

Keywords:

Foreign Policy
Diplomacy
Cultural Diplomacy
Islamic Republic Of Iran
Women's Diplomacy

Abstract

Foreign policy is one of the most elevated domains of public life in contemporary societies, bearing the responsibility for producing and maintaining national security. Diplomacy, as the main instrument of foreign policy, not only secures national interests but also, through various means including cultural diplomacy, contributes to fostering constructive interactions among nations. In the Islamic Republic of Iran, strategic documents such as the 20-Year Vision Plan, the General Policies of Development Plans, and the Second Step of the Revolution Statement have emphasized the importance of foreign policy and the role of diplomacy without gender discrimination between men and women. In this regard, women, owing to their historical interest and competence in social and political arenas, can play an effective role in advancing foreign policy objectives through cultural diplomacy. This study, using a descriptive-analytical approach and library-based data collection, examines the capacities and role of women in the cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran. By analyzing existing documents and experiences, the study demonstrates that strengthening women's diplomacy, particularly in its cultural dimension, can enhance the country's international image and increase its soft power.

Citation: Alavinia, Nasrin. Zareie, Tayyebeh. (2025). The Capacity And Role Of Women's Diplomacy In The Foreign Policy Of The Islamic Republic Of Iran; With An Emphasis On Cultural Diplomacy. *Journal Of Socio-Cultural Changes*, 22(2; Ser. 86): 48-56.

DOI:

*Corresponding Author: Tayyebeh Zareie

E-mail Address: t.zareie18@gmail.com

Tel: +989188337818

Extended Abstract

Introduction

Foreign policy is one of the most critical and contested areas of policymaking, playing a vital role in ensuring national security, preserving territorial integrity, and fostering economic and cultural development. Achieving these objectives cannot rely solely on military means; diplomacy, as its most important tool, holds a key position in promoting peace and enhancing a country's international standing. Despite the significance of this domain, the untapped potentials of the Islamic Republic of Iran's foreign policy have been less studied from a scientific and realistic perspective. Women, constituting half of the country's population and possessing a history of political interest and participation, represent one of these valuable capacities. They can play a significant role in strengthening diplomacy, particularly in its cultural dimension. The innovative perspective of the Islamic Republic toward women's diplomacy, emphasized in its supreme documents, the viewpoints of Imam Khomeini (may his soul rest in peace) and the Supreme Leader, public opinion, and the country's cultural capacities, has created a foundation to utilize women's capabilities to enhance cultural diplomacy and improve Iran's international position. This research aims to identify and elucidate these potentials, emphasizing the strategic necessity of focusing on women's roles in foreign policy, especially from a cultural standpoint.

Methodology

This study is classified as applied research in terms of its objective and adopts a descriptive-analytical approach regarding the nature and method of data collection. The research systematically reviews theoretical literature and existing experiences in the field of diplomacy and foreign policy of the Islamic Republic of Iran, with particular emphasis on the role and capacities of women in cultural diplomacy. The primary focus of the study is on content analysis of the system's supreme documents, the views of Imam Khomeini (may his soul rest in peace) and the Supreme Leader, as well as key actions and events related to women's diplomacy in recent decades. Data were collected through a library-based method, drawing on sources such as books, scholarly articles, analytical reports, official documents, and relevant databases. The collected data were then categorized and analyzed using qualitative content analysis and interpretive methods to identify and explain the actual and potential capacities of women's diplomacy in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran, with a particular focus on the cultural dimension. Accordingly, the research findings are based on data interpretation and logical inference derived from evidence and documented sources.

ResultsAnd Discussion

The findings of this study indicate that diplomacy, as one of the key pillars of foreign policy, has undergone numerous transformations throughout history—from its traditional forms to the multidimensional practices of today. Particularly in the third millennium, the role of women in the form of cultural and public diplomacy has become more prominent. A review of the experiences of selected countries such as the United States, Turkey, and Saudi Arabia demonstrates that targeted policymaking and leveraging women's capacities within diplomatic institutions can enhance soft power influence, international legitimacy, and reduce political costs. Meanwhile, the current status of the Islamic Republic of Iran in utilizing women in diplomatic arenas, especially in cultural diplomacy, falls short of the country's potential and requires greater attention, specialized training, and coherent strategic planning. Furthermore, analysis of the Supreme Leader's perspectives and the country's supreme documents reveals that cultural diplomacy and the utilization of human capacities, including women, aligned with principles of dignity, wisdom, and expediency, can play a decisive role in achieving the Islamic Revolution's global objectives. Overall, women's diplomacy—particularly in the cultural dimension—is a significant yet underutilized capacity within the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. It has the potential to enhance the country's international image, strengthen soft power, and improve interactions with other nations' peoples and elites. Global developments and other countries' experiences show that focusing on cultural and public diplomacy, especially through the participation of women, increases the legitimacy and acceptance of foreign policy while reducing political costs. Therefore, it is recommended that, through targeted policymaking, the development of educational programs, and the training of specialized human resources, women's participation in both formal and informal diplomatic fields—especially in cultural and public domains—be expanded. This will allow the country to fully benefit from this large human capacity and achieve the overarching goals of the system within the framework of dignity, wisdom, and expediency.

نوع مقاله (علمی مروری)

ظرفیت و نقش دیپلماسی زن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ باتأکید بر دیپلماسی فرهنگی

نسرین علوی‌نیا: گروه معارف اسلامی، واحد داراب، دانشگاه آزاد اسلامی، داراب، ایران.
* طیبه زارعی: گروه معارف اسلامی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>سیاست خارجی از متعالی‌ترین حوزه‌های حیات عمومی جوامع معاصر است و مسئولیت تولید و حفظ امنیت ملی را برعهده دارد. دیپلماسی به‌عنوان ابزار اصلی سیاست خارجی، ضمن تأمین منافع ملی، با استفاده از روش‌های مختلف از جمله دیپلماسی فرهنگی، به گسترش تعاملات سازنده میان ملت‌ها کمک می‌کند. در جمهوری اسلامی ایران نیز اسناد بالادستی به‌مانند سند چشم‌انداز ۲۰ساله، سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه، و بیانیه گام دوم انقلاب بر اهمیت سیاست خارجی و نقش دیپلماسی تأکید کرده‌اند، بدون تمایز جنسیتی میان مردان و زنان. در این میان، زنان به‌دلیل علاقه و توانمندی تاریخی خود در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی می‌توانند در قالب دیپلماسی فرهنگی نقش مؤثری در پیشبرد اهداف سیاست خارجی ایفاء کنند. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از روش گردآوری داده‌ها به‌صورت کتابخانه‌ای، به بررسی ظرفیت‌ها و نقش زنان در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران پرداخته و با تحلیل اسناد و تجارب موجود نشان می‌دهد که تقویت دیپلماسی زن، به‌ویژه در بُعد فرهنگی، می‌تواند به تقویت وجهه بین‌المللی کشور و افزایش نفوذ نرم منجر شود.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۹ شماره صفحات: ۴۸-۵۶</p> <p>واژگان کلیدی: سیاست خارجی دیپلماسی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دیپلماسی زن</p>

استناد: علوی‌نیا، نسرین. زارعی، طیبه. (۱۴۰۴). ظرفیت و نقش دیپلماسی زن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ باتأکید بر دیپلماسی فرهنگی. فصلنامه تغییرات اجتماعی-فرهنگی، دوره ۲۲، شماره ۲؛ (پیاپی ۸۶)، ۴۸-۵۶.

DOI:

*نویسنده مسئول: طیبه زارعی

آدرس پست الکترونیک: t.zareie18@gmail.com

تلفن: ۰۹۱۸۸۳۳۷۸۱۸

مقدمه

سیاست خارجی همواره یکی از مناقشه‌برانگیزترین حوزه‌های سیاست‌گذاری بوده است. در نگاهی عام، سیاست خارجی از متعالی‌ترین امور عمومی در زندگی بشر امروز به‌شمار می‌رود؛ زیرا وظیفه‌ی خطیر تولید و حفظ امنیت ملی را برعهده دارد. امنیت نیز طیفی گسترده، از حفظ بقاء و تمامیت سرزمینی تا توسعه‌ی ظرفیت‌های اقتصادی و فرهنگی را دربرمی‌گیرد و تحقق آن صرفاً با ابزارهای نظامی ممکن نیست. در این میان، ابزار دیپلماتیک اگرچه شاید تنها مسیر تأمین امنیت نباشد، بی‌تردید از مهمترین و شناخته‌شده‌ترین راه‌ها به‌شمار می‌آید (دهشیری، ۱۳۹۳: ۲۸). در قلب سیاست خارجی، هدف اصلی تأمین صلح، پیشگیری از تعرض به سرزمین و نظام سیاسی و ارتقای وجهه بین‌المللی قرار دارد؛ به‌گونه‌ای که تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی از نتایج سیاست خارجی متأثر می‌شوند. باوجود این، جایگاه و کارکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه ظرفیت‌های مغفول آن، کمتر به‌طور علمی، واقع‌بینانه و بی‌طرفانه واکاوی شده است. ازسوی دیگر، زنان نیمی از جمعیت بیش از ۸۵ میلیونی ایران را تشکیل می‌دهند (براساس آمار ۲۰۲۱ میلادی، حدود ۴۹/۵ درصد)، و اشتیاق آن‌ها به مشارکت در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و علمی نشان می‌دهد که نادیده گرفتن این ظرفیت بزرگ می‌تواند هزینه‌های سنگینی برای نظام حاکمیتی در پی داشته باشد. علاقه‌ی زنان به مسائل سیاسی و مشارکت در فرایندهای تصمیم‌گیری نیز پدیده‌ای نوین نیست؛ بلکه از دیرباز بانوان ایرانی به سیاست علاقه‌مند بوده‌اند و دستگاه دیپلماسی یکی از جذاب‌ترین عرصه‌های فعالیت برای این قشر محسوب می‌شود. در ادبیات دیپلماسی، پژوهش‌های گسترده‌ای در مراکز علمی غربی، به‌ویژه در ایالات متحده، انجام شده و منابع متعددی درباره دیپلماسی عمومی در دسترس است؛ اما بررسی ظرفیت و نقش دیپلماسی زنان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ با تأکید بر دیپلماسی فرهنگی، موضوعی نو و کمتر کاویده شده به‌شمار می‌رود. علت اصلی این امر، نوآورانه بودن نگاه جمهوری اسلامی به دیپلماسی زنان در چهارچوب سیاست خارجی است؛ با این حال اهمیت موضوع سبب شده است که شماری از پژوهشگران به‌طور اجمالی به آن بپردازند. این مقاله در پی آن است که این شکاف پژوهشی را پر کند و ظرفیت‌های دیپلماسی زنانه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را با تمرکز بر بُعد فرهنگی آشکار سازد. پرسش‌های که پژوهش در پی پاسخ‌گویی به آن است عبارتند از: دیپلماسی زنان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران چه پیشینه، جایگاه و چشم‌اندازی دارد و چه ظرفیت‌هایی برای ارتقای نقش زنان در دیپلماسی فرهنگی کشور وجود دارد؟ -منویات امام‌خیمینی (ره)، و مقام معظم رهبری، اسناد بالادستی و افکار عمومی چگونه بر نقش‌آفرینی زنان در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تأثیرگذار بوده و مسیر آینده آن را ترسیم می‌کنند؟

پیشینه پژوهش

- ابراهیم رحمتی، ابراهیم انوشه، و علی باقری‌زاده (۱۴۰۱). در تفحص «نقش دیپلماسی فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»؛ به تبیین موردی نقش سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی به‌عنوان یکی از مهمترین نهادهای رسمی مسئول دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. با روش توصیفی-تحلیلی، عملکرد این سازمان در گسترش زبان فارسی، ترویج فرهنگ اسلامی-ایرانی و ایجاد تعاملات فرهنگی با کشورهای مختلف به‌ویژه در حوز جهان اسلام را ارزیابی کرده‌اند. همچنین به چالش‌های پیش‌روی این سازمان از جمله کمبود منابع مالی و موانع سیاسی در برخی کشورها پرداخته می‌شود. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که دیپلماسی فرهنگی نقش مؤثری در تحقق اهداف سیاست خارجی ایران داشته و می‌تواند با اصلاحاتی به‌مراتب کارآمدتر شود (رحمتی، انوشه، باقری‌زاده، ۱۴۰۱: ۶۶۲-۶۴۸).

- مهدی ذولفقاری و فرزانه دشتی (۱۳۹۷)، در پژوهش «مؤلفه‌ها و ظرفیت‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی فرهنگی»؛ به‌صورت نظری و تحلیلی به بررسی ابعاد مختلف قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در تحقق اهداف سیاست خارجی پرداخته‌اند. و بر آن باورند دیپلماسی فرهنگی به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی قدرت نرم است. ازسوی ظرفیت‌های موجود فرهنگی، مذهبی، تمدنی و زبانی ایران را در این زمینه شناسایی و تحلیل می‌کنند. و به موانع استفاده بهینه از این ظرفیت‌ها نیز اشاره می‌شود و راهکارهایی همچون تقویت آموزش زبان فارسی، تعامل با نخبگان فرهنگی و تولید محصولات فرهنگی برای مخاطبان بین‌المللی پیشنهاد شده است. این پژوهش مبنای مناسبی برای تبیین نقش دیپلماسی فرهنگی به‌ویژه با نگاه به ظرفیت‌های داخلی فراهم می‌کند (ذولفقاری، دشتی، ۱۳۹۷ «۱۵۴-۱۲۷»).

- میرهادی موسوی قرالری (۱۳۹۱)، در «دیپلماسی فرهنگی-ارتباطی جمهوری اسلامی ایران، هویت زنان و بیداری اسلامی»، به بررسی نقش دیپلماسی فرهنگی در شکل‌گیری دوگانه‌های هویتی زنان و ارتباط آن با جریان بیداری اسلامی. او تحلیل می‌کند چگونه دیپلماسی فرهنگی ایران، با استفاده از حضور زنانه در حوزه رسانه و ارتباطات، هویت زنان مسلمان و الگوی زن انقلابی را در سطح منطقه‌ای مطرح کرده است. همچنین، نحوه تأثیرگذاری پیوند میان سازمان‌های غیردولتی زنانه و سیاست‌های فرهنگی رسمی را بررسی می‌نماید (موسوی قرالری، ۱۳۹۱: ۱۰۶-۹۱).

- محمد حسن‌خانی (۱۳۸۴)، در بررسی «دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها»: به تبیین جایگاه دیپلماسی فرهنگی در میان ابزارهای سنتی و نوین سیاست خارجی می‌پردازد و آن را به‌عنوان یکی از مهمترین ابزارهای قدرت نرم در روابط بین‌الملل معرفی می‌کند. وی ضمن ارائه تعریف دقیقی از دیپلماسی فرهنگی، به تاریخچه این مفهوم و مصادیق عملی آن در کشورهای مختلف به‌مانند ایالات متحده و فرانسه اشاره می‌کند. همچنین به چالش‌ها و فرصت‌های استفاده از دیپلماسی فرهنگی در کشورهای در حال توسعه پرداخته و بر لزوم توجه به مؤلفه‌های بومی در طراحی استراتژی فرهنگی تأکید دارد (حسن‌خانی، ۱۳۸۴: ۱۴۸-۱۳۵).

ادبیات و مبانی نظری

دیپلماسی در معنای مدرن آن به‌عنوان هنر، روش و دانش اداره روابط خارجی و حل‌وفصل مسالمت‌آمیز منازعات میان کشورها تعریف می‌شود. این واژه با ریشه یونانی «دیپلوما»، که به‌معنای مدرک و سند بوده، از اواخر قرن ۱۸ میلادی، در ادبیات سیاسی به مفهوم تنظیم روابط بین‌المللی به‌کار گرفته شد. در ساده‌ترین تعریف، دیپلماسی هنر ایجاد و مدیریت ارتباط میان دولت‌ها به‌منظور تأمین منافع ملی، جلوگیری از تعارض و توسعه همکاری است. برخی صاحب‌نظران دیپلماسی را معادل «گزینه غیر جنگ»، می‌دانند که حتی در شرایط جنگی نیز ادامه می‌یابد و ابزاری برای کاهش تنش و افزایش نفوذ کشورهاست (اخوان‌کازمی، ۱۳۹۸: ۶۳-۶۰). حضور زنان در دستگاه دیپلماسی ایران پیشینه‌ای معاصر دارد و در دوره‌های مختلف با رویکردهای متفاوتی همراه بوده است. در دوره پادشاهی پهلوی دوم با تغییرات اجتماعی ناشی از «انقلاب سفید»، زنان تدریجاً وارد عرصه‌های رسمی دیپلماسی شدند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، این روند در چارچوب ارزش‌های نظام و باتأکید بر توانمندی‌های زنان در سطوح مدیریتی و اجرایی ادامه یافت. این حضور نماد توجه نظام به ظرفیت‌های انسانی زنان در عرصه سیاست خارجی و فرهنگ‌سازی بین‌المللی بود، هرچند در قالب‌ها و رویکردهایی متفاوت از دوران پیش از انقلاب پیگیری شد (آشوری، ۱۳۹۹: ۵۲-۵۰). انقلاب اسلامی نقش زنان در عرصه دیپلماسی را وارد مرحله‌ای جدید کرد. در دهه‌های اخیر، شاهد افزایش مشارکت زنان در ساختار وزارت امور خارجه و نیز بهره‌گیری از ظرفیت آن‌ها در تعاملات بین‌المللی بوده‌ایم. توجه به دیپلماسی عمومی و فرهنگی به‌عنوان یکی از ابعاد سیاست خارجی، به‌ویژه در سال‌های اخیر و از جمله برگزاری رویدادهایی به‌مانند کنفرانس «زن تأثیرگذار»، اهمیت توجه به توانمندی‌های زنان را در بازنمایی چهره فرهنگی و سیاسی کشور تقویت کرده است. این رویکرد به‌نوعی پاسخ به تلاش‌های رسانه‌ای معارض برای تحریف جایگاه زنان ایرانی در عرصه جهانی تلقی می‌شود (حقیقی، ۱۳۸۷: ۴۱-۳۹). در اندیشه بنیان‌گذار جمهوری اسلامی و رهبر معظم انقلاب اسلامی، دیپلماسی همواره به‌عنوان یک عرصه حساس، پیچیده و پرچالش مطرح بوده است که نیازمند مشارکت حداکثری همه ظرفیت‌های کشور بدون تمایز جنسیتی است. در سیاست‌های کلی خانواده و سایر اسناد بالادستی نیز به‌طور ضمنی بر استفاده از توانمندی‌های زنان در پیشبرد اهداف کشور در عرصه‌های مختلف، از جمله فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، تأکید شده است. اگرچه این اسناد صراحتاً به مقوله دیپلماسی زنان نپرداخته‌اند، اما بسترهای قانونی و راهبردی لازم برای تقویت این نقش را فراهم کرده‌اند (خدایی، ۱۳۸۳: ۷۶-۷۰).

مواد و روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت و شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی-تحلیلی است. در این تحقیق تلاش شده است با مرور نظام‌مند ادبیات نظری و تجارب موجود در حوزه دیپلماسی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه در ارتباط با نقش و ظرفیت‌های زنان در دیپلماسی فرهنگی، تصویری روشن از فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی این عرصه ترسیم شود. تمرکز اصلی پژوهش بر تحلیل محتوای اسناد بالادستی نظام، دیدگاه‌های امام‌خمينی(ره)، و مقام معظم رهبری، و نیز

اقدامات و رویدادهای شاخص مرتبط با دیپلماسی زنان در دهه‌های اخیر بوده است. داده‌های پژوهش به‌روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و منابع شامل کتاب‌ها، مقالات علمی پژوهشی، گزارش‌های تحلیلی، اسناد رسمی و پایگاه‌های اطلاعاتی مرتبط با موضوع بوده است. سپس داده‌های گردآوری شده با روش تحلیل کیفی و تفسیر محور، دسته‌بندی و تحلیل شده‌اند تا ضمن بررسی مبانی نظری، ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه دیپلماسی زنان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران باتاکیدبر بُعد فرهنگی شناسایی و تبیین شود. بدین ترتیب، یافته‌های پژوهش مبتنی بر تفسیر داده‌ها و استنتاج منطقی از شواهد و مستندات ارائه شده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

– تحولات تاریخی دیپلماسی در چشم‌انداز کلان

دیپلماسی در سطح کلان، به‌عنوان فن سازمان‌دهی و فریند ارتباطی بین واحدهای سیاسی، هزاران سال است که وجود دارد. قدیمی‌ترین سند دیپلماتیک، نامه‌ای است که روی لوحی حک شده و مربوط به حدود ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد می‌باشد. این نامه از پادشاهی به‌نام «ابلا»، که در نزدیکی سواحل مدیترانه و در محدوده جغرافیایی خاورمیانه فعلی واقع شده بود، به پادشاه «همازی»؛ در منطقه‌ای که امروزه شمال ایران محسوب می‌شود، ارسال شده است. این نامه توسط پیکری به مسافت حدود ۲۰۰۰ کیلومتر حمل شده و شامل پیامی مختصر بوده است. این سند امروزه به‌عنوان مدرکی از وجود یک نظام دیپلماتیک واقعی و کامل در دوران کهن شناخته می‌شود (صالحی‌امیری، محمدی، ۱۳۹۵: ۱۰۱-۹۹).

– تحولات تاریخی دیپلماسی و نقش زنان در هزاره سوم

بررسی تاریخی دیپلماسی نشان می‌دهد که این مفهوم از روابط غیررسمی قبایل و دولت‌های باستانی آغاز شد و با گذر از مراحل «سنتی»، «کلاسیک»، «نوین» و «هزاره سوم»، به‌شکل پیچیده‌تر و چندبُعدی‌امروزی درآمده است. در دوران باستان، دیپلماسی بیشتر مبتنی بر پیام‌رسانی و روابط مقطعی میان پادشاهان و فرمانروایان بود. در این دوره، حتی در ادیان الهی، به‌مانند داستان‌نامه حضرت سلیمان به ملکه سبأ، می‌توان نشانه‌هایی از ارتباطات دیپلماتیک یافت. در دوران سنتی، دیپلماسی به تدریج ساختارمندتر شد و در دوره کلاسیک، با شکل‌گیری نظام دولت‌های مدرن، تبدیل به حرفه‌ای رسمی و مبتنی بر قواعد شد. شکست دیپلماسی کلاسیک در مهار جنگ‌های جهانی، زمینه‌ساز ظهور دیپلماسی نوین و تاکیدبر شفافیت و سازمان‌های بین‌المللی شد. در هزاره سوم، دیپلماسی تحت‌تأثیر جهانی‌شدن، فناوری‌های ارتباطی و گسترش نقش اقتصاد، وارد مرحله‌ای تازه با محوریت دیپلماسی اقتصادی و فرهنگی شد. در این بستر، زنان به‌عنوان بازیگران فرهنگی و اجتماعی، نقش پررنگ‌تری پیدا کردند؛ اگرچه همچنان در تقسیم‌بندی‌های رسمی دیپلماسی، عنوان مستقلی برای «دیپلماسی زن»، به‌کار نمی‌رود، اما آثار و نتایج آن قابل مشاهده است.

– وضعیت دیپلماسی زنان در کشورهای منتخب

در ایالات متحده آمریکا، حضور زنان در دستگاه دیپلماسی طی دهه‌های اخیر رشد چشمگیری داشته است، به‌طوری‌که در سال ۲۰۲۴ میلادی، حدود یک‌سوم سفیران این کشور زن هستند. سفیرانی به‌مانند باربارا لیف^۱، شرلی تمپل^۲ و نیکسی هیلی^۳، از جمله چهره‌های برجسته این عرصه بوده‌اند. ترکیه نیز به‌عنوان کشوری مسلمان، از دهه ۱۹۸۰، به‌بعد سیاست‌های فعالی برای افزایش تعداد سفیران زن در پیش گرفت و شمار آنان را از ۸ نفر در سال ۲۰۰۰ به ۷۹ نفر در سال ۲۰۲۴ رساند. در مقابل، افغانستان در سال‌های اخیر با کاهش شدید حضور زنان در عرصه دیپلماسی مواجه شده و در سال ۲۰۲۴ فاقد سفیر زن است. عربستان سعودی نیز با اصلاحات اخیر توانسته است ۳ سفیر زن منصوب کند، از جمله ریما بنت بندر^۴، به‌عنوان اولین زن سفیر در تاریخ این کشور.

– دیدگاه مسلمانان نسبت به دموکراسی و نقش زنان

^۱ Barbara Leaf

^۲ Shirley Temple

^۳ Nikki Haley

^۴ Reema Bint Bandar

مطالعات پیمایشی در کشورهای مسلمان نشان می‌دهد که اکثریت مسلمانان با حضور زنان در عرصه‌های عمومی و حق انتخاب در پوشش و مشارکت سیاسی موافق هستند. به عنوان مثال، در ترکیه، اندونزی و لبنان بیش از ۹۰ درصد مردم موافق حق انتخاب حجاب هستند. همچنین در کشورهایمانند سنگال، ازبکستان و غنا، حمایت از دموکراسی در سال‌های اخیر به بیش از ۹۰ درصد رسیده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که بستر اجتماعی برای پذیرش نقش زنان در عرصه‌های دیپلماسی و تصمیم‌گیری عمومی در بسیاری از کشورهای اسلامی وجود دارد.

– وضعیت دیپلماسی زنان در جمهوری اسلامی ایران

در جمهوری اسلامی ایران، سهم زنان در عرصه دیپلماسی رسمی همچنان پایین است. در حال حاضر (۱۴۰۳ش)، تنها ۳ سفیر زن ایرانی در جهان حضور دارند: یکی در بروئی (آسیا)، و دو نفر در دانمارک و فنلاند (اروپا). در بسیاری از کشورها در آسیا، آفریقا، آمریکا و حتی برخی کشورهای اروپایی، ایران سفیر زن ندارد و حتی در برخی موارد فاقد سفیر است. باتوجه به ظرفیت‌های موجود، به‌ویژه در دیپلماسی فرهنگی و تعامل با ملت‌ها، بهره‌گیری بیشتر از زنان می‌تواند به ارتقای چهره بین‌المللی ایران و افزایش نفوذ نرم کشور کمک کند. همچنین توجه به مناطق مهمی به‌مانند آفریقا، که از پویایی جمعیتی و فرهنگی بالایی برخوردار است، ضروری به نظر می‌رسد. دیپلماسی زنان، به‌ویژه در بُعد فرهنگی، از جمله ظرفیت‌های مهم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. در شرایط کنونی، بهره‌گیری از این ظرفیت می‌تواند ضمن افزایش مشروعیت و مقبولیت بین‌المللی، به کاهش هزینه‌های سیاسی و ارتقای نفوذ نرم ایران کمک کند. تجربه کشورهای دیگر نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری هدفمند و آموزش تخصصی می‌تواند مسیر حضور مؤثر زنان در دیپلماسی را هموارتر سازد. لازم است جمهوری اسلامی ایران با طراحی برنامه‌های آموزشی، تشویقی و نهادی، زمینه‌های افزایش سهم زنان در سطوح مختلف دیپلماسی، به‌ویژه در حوزه‌های فرهنگی و عمومی را فراهم آورد.

– دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی، به‌عنوان زیرمجموعه دیپلماسی عمومی، برای برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرای برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و اطلاع‌رسانی در میان افکار عمومی کشور هدف مطرح است. این نوع دیپلماسی تلاش می‌کند تا فرهنگ یک ملت را به جهان عرضه کرده و خصوصیات فرهنگی ملت‌ها را در سطح دوجانبه و چندجانبه تبادل کند. به‌کارگیری ظرفیت‌ها و ابزارهای فرهنگی در مدیریت استراتژیک فرهنگی برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی و دولت‌های دیگر، از حساس‌ترین مسائل است. دیپلماسی فرهنگی تأمین‌کننده منافع ملی از طریق ابزارهای فرهنگی است. کشورهای قدرتمند امروزی ترجیح می‌دهند تا جایی که ممکن است از ابزارهای فرهنگی بیشتر از ابزارهای سیاسی، اقتصادی و نظامی استفاده کنند (طلوعی، ۱۳۹۰: ۸۸-۸۶). این دیپلماسی زمانی معنا و اهمیت واقعی می‌یابد که کشورها از فناوری اطلاعات و ارتباطات بهره‌برده و فرهنگ و تمدن خود را به سایر ملت‌ها معرفی کنند.

– دیپلماسی فرهنگی در ایران

با توسعه اشکال غیرمستقیم هم‌جواری به‌ویژه هم‌جواری مجازی و تقویت دیپلماسی رسانه‌ای، امکان اجرای دیپلماسی فرهنگی فعال‌تر فراهم شده است. ایران که دارای فرهنگی پویا و تمدنی متعالی است، می‌تواند از دیپلماسی فرهنگی به‌نحو مطلوب برای افزایش نفوذ فرهنگی خود در کشورهای منطقه و جهان بهره‌بردارد. با این حال، جمهوری اسلامی ایران با چالش‌هایی در دیپلماسی فرهنگی مواجه است، از جمله نبود مدیریت فرهنگی منسجم، عدم شناخت دقیق محیط داخلی و خارجی، فقدان برنامه‌ریزی استراتژیک صحیح و نبود الگوی فرهنگی مناسب در حوزه تمدنی و ملی. بیشتر اقدامات فعلی دیپلماسی فرهنگی بر محور انقلاب اسلامی، رهبری هوشمندانه، موقعیت جغرافیایی و هویت ملی و تمدن اسلامی است که این موضوع چالش‌هایی نیز به‌دنبال داشته است. ایران با داشتن الگویی پیش‌رو در سیاست خارجی و بهره‌گیری از ظرفیت زنان می‌تواند از جغرافیای فرهنگی، عناصر فرهنگی، فناوری اطلاعات و سازمان‌های بین‌المللی برای پیش‌برد منافع ملی خود استفاده کند و چالش‌های روابط فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان را کاهش دهد. توجه به عناصر سازنده فرهنگ ایرانی همچون ارزش‌های ملی، مذهب، هنر، زبان فارسی و جاذبه‌های گردشگری می‌تواند قدرت نرم ایران را در منطقه خاورمیانه تقویت کند.

– دیپلماسی فرهنگی در آمریکا

هدف اصلی دیپلماسی عمومی در آمریکا کسب قلبها و ذهن‌های مردم سایر کشورها در راستای اهداف ملی آمریکا است. اصطلاح دیپلماسی عمومی در آمریکا به‌طور فراگیر شامل دیپلماسی فرهنگی، رویکردهای فرهنگی سیاست خارجی و دیپلماسی ارتباطی است و به کاربرد ابزارهای بین‌فرهنگی و ارتباطات بین‌المللی معطوف می‌شود (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱: ۵۳-۵۱). یکی از منابع اصلی دیپلماسی عمومی فرهنگی در آمریکا، قدرت نرم است؛ شیوه‌ای از اعمال قدرت که موجب می‌شود کشور هدف خواسته‌های کشور صاحب قدرت نرم را دنبال کند. آمریکا از دیپلماسی فرهنگی خلاقانه‌تر و انعطاف‌پذیرتر نسبت به دیپلماسی سنتی استفاده می‌کند تا فرهنگ و سبک زندگی خود را اشاعه دهد و از این طریق اعتبار و فهم متقابل را فراهم آورد.

– دیدگاه مقام معظم رهبری درباره دیپلماسی فرهنگی

مقام معظم رهبری دیپلماسی فرهنگی را به‌عنوان ابزاری مهم برای پیش‌برد اهداف انقلاب و سیاست خارجی کشور مورد تأکید قرار داده‌اند. ایشان طراحی یک راه، فرهنگ و تمدن نو برای بشریت را هدف اصلی دیپلماسی فرهنگی می‌دانند و انتقال فرهنگ جمهوری اسلامی را وظیفه اصلی سفرا می‌شمارند که مستلزم داشتن روحیه اسلامی و ذوق هنری است. ایشان اصول عزت، حکمت و مصلحت را به‌عنوان پایه‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی مطرح کرده‌اند و بر اهمیت حکمت و مدبرانه عمل کردن در دیپلماسی تأکید دارند. همچنین پی‌ریزی نظامی بر پایه معنویت را تحولی عظیم در جهان مادی‌گرای کنونی دانسته و اهمیت آن را انکارناپذیر می‌دانند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

دیپلماسی به‌عنوان هنر مذاکره و ایجاد تعامل سازنده میان دولت‌ها برای دستیابی به توافقات و حفظ منافع متقابل، همواره یکی از ارکان کلیدی سیاست خارجی کشورها بوده است. اهمیت این حوزه به‌دلیل نقش آن در تأمین صلح، حفظ تمامیت ارضی و ثبات نظام سیاسی انکارناپذیر است، چراکه کیفیت سیاست خارجی بر تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی تأثیرگذار است. از این‌رو ارزیابی علمی، واقع‌بینانه و بی‌طرفانه سیاست خارجی، به‌ویژه در زمینه بهره‌گیری از ظرفیت‌های انسانی، ضرورتی اساسی دارد. دیپلماسی زنان در ایران طی دهه‌های گذشته با گشایش تدریجی مسیر حضور زنان در عرصه‌های رسمی آغاز شد و به تدریج جایگاه آنان در دستگاه سیاست خارجی تثبیت شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز، حضور زنان در عرصه‌های دیپلماسی در چارچوب ارزش‌ها و سیاست‌های نظام ادامه یافت و به‌عنوان بخشی از توان انسانی کشور در حوزه تعاملات فرهنگی و سیاسی مورد بهره‌برداری قرار گرفت. در سیاست‌های کلان نظام نیز جایگاه دیپلماسی و تأثیرگذاری آن در ابعاد گوناگون، بدون تفکیک جنسیتی، همواره مورد تأکید بوده است. تحولات جهانی، از جمله جهانی‌شدن اقتصاد و افزایش اهمیت تعاملات اقتصادی و فرهنگی در روابط کشورها، موجب شده است دیپلماسی فرهنگی و اقتصادی در سیاست خارجی از جایگاه بالاتری برخوردار شوند. در این میان، ظرفیت‌های زنان در دیپلماسی عمومی و فرهنگی می‌تواند در تقویت چهره بین‌المللی کشور و ارتباط با نخبگان و اندیشمندان سایر کشورها نقش مؤثری ایفاء کند. تجربه‌های اخیر نیز نشان می‌دهد توجه به دیپلماسی عمومی، از جمله در حوزه زنان، بازتاب مثبت و گسترده‌ای در سطح بین‌المللی داشته است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود موضوع دیپلماسی، به‌ویژه دیپلماسی زنان، بیش‌ازپیش در نظام آموزشی و دانشگاهی کشور مورد توجه قرار گیرد و به‌عنوان سرفصل‌های آموزشی در مقاطع تحصیلی مرتبط گنجانده شود، تا زمینه تربیت نسل‌هایی آشنا و توانمند برای ایفای نقش در این عرصه مهم فراهم گردد.

منابع

- اخوان کاظمی، بهرام. (۱۳۹۸). *دیپلماسی و رفتار بین‌الملل در اسلام*. چاپ سوم، تهران: انتشارات سمت.
- آشوری، داریوش. (۱۳۹۹). *دانش‌نامه سیاسی*. چاپ سی‌ام، تهران: انتشارات مروارید.
- حسن‌خانی، محمد (۱۳۸۴). *دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها*. فصلنامه علمی پژوهشی-دانش سیاسی، دوره ۱، شماره ۲، ۱۴۸-۱۳۵.
- حقیقی، رضا. (۱۳۸۷). *فرهنگ و دیپلماسی در آیین سیاست‌ها و دیپلماسی فرهنگی اتحادیه اروپا در قبال ج.ا. ایران*. چاپ اول، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
- خدایی، اصغر. (۱۳۸۳). *روابط خارجی ایران بعد از انقلاب اسلامی*. چاپ اول، تهران: انتشارات آوای نور.

- دهشیری، محمدرضا. (۱۳۹۳). **دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**. چاپ اول، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ذولفقاری، مهدی. دشتی، فرزانه. (۱۳۹۷). **مؤلفه‌ها و ظرفیت‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی فرهنگی**. فصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات قدرت نرم، دوره ۸، شماره ۱۹، ۱۵۴-۱۲۷.
- رحمتی، ابراهیم. انوشه، ابراهیم. باقری‌زاده، علی. (۱۴۰۱). **نقش دیپلماسی فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**. فصلنامه علمی پژوهشی-جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۷(۵). ۶۶۲-۶۴۸.
- صالحی‌امیری، سیدرضا. محمدی، سعید. (۱۳۹۵). **دیپلماسی فرهنگی**. چاپ سوم، تهران: انتشارات ققنوس.
- طلوعی، محمود. (۱۳۹۰). **جایگاه مفهومی دیپلماسی عمومی**. چاپ چهارم، تهران: انتشارات علم.
- موسوی‌قرالری، میرهادی. (۱۳۹۱). **دیپلماسی فرهنگی-ارتباطی جمهوری اسلامی ایران، هویت زنان و بیداری اسلامی**. فصلنامه علمی پژوهشی-ره آورد سیاسی، دوره ۱۰، شماره ۳۸-۳۷، ۹۱-۱۰۶.
- نقیب‌زاده، احمد. (۱۳۸۱). **تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**. چاپ اول، تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه.

